

IJTIMOY HIMOYAGA MUHTOJ AHOLINI ANIQLASHDA KO'P O'LCHOVLI BAHOLASH USULLARIDAN FOYDALANISHNI TAKOMILLASHTIRISH

Abdullayeva Shaxnoza Erkinovna

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti

Iqtisodiyot fakulteti Iqtisodiyot nazariyasi kafedrasida doktoranti, PhD

E-mail: shakhnoza_abdullayeva@list.ru

Annotatsiya: Mazkur maqolada ijtimoiy himoyaga muhtoj aholini aniqlashda ko'p o'lchovli baholash usullaridan foydalanishning nazariy va metodologik jihatlarini tadqiq etilgan. An'anaviy daromadga asoslangan bir o'lchovli baholash yondashuvlarining imkoniyat va cheklavlari ko'p o'lchovli kambag'allik, deprivatsiya va ijtimoiy zaiflik mezonlari bilan qiyosiy tahlil qilingan. Tadqiqot natijalari ko'p o'lchovli baholashni daromad mezonlarini to'liq almashtiruvchi emas, balki ularni to'ldiruvchi va ijtimoiy yordamlarning manzilligini hamda samaradorligini oshiruvchi kompleks mexanizm sifatida qo'llash maqsadga muvofiqligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: ijtimoiy himoya, ko'p o'lchovli, kambag'allik, muhtojlik, daromad, bandlik, sog'liq, ta'lim, farovonlik.

Abstract: This article explores the theoretical and methodological aspects of using multidimensional assessment methods to identify people in need of social protection. The possibilities and limitations of traditional income-based single-dimensional assessment approaches are comparatively analyzed with multidimensional criteria of poverty, deprivation, and social vulnerability. The study results show that applying multidimensional assessment is advisable not as a complete replacement for income-based criteria, but as a complementary tool that enhances the targeting and effectiveness of social assistance.

Keywords: social protection, multidimensional, poverty, need, income, employment, health, education, welfare.

Абстрактный: В данной статье исследуются теоретические и методологические аспекты использования методов многомерной оценки при выявлении населения, нуждающегося в социальной защите. Возможности и ограничения традиционных подходов к одномерной оценке на основе дохода сравнительно проанализированы с критериями многомерной бедности, депривации и социальной уязвимости. Результаты исследования показывают, что применение многомерной оценки целесообразно не как полная замена критериям дохода, а как дополнение к ним и комплексный механизм, повышающий адресность и эффективность социальной помощи.

Ключевые слова: социальная защита, многомерный, бедность, нужда, доход, занятость, здоровье, образование, благосостояние.

Kirish (Введение/Introduction).

Ijtimoiy himoyaga muhtoj aholini aniqlash ijtimoiy siyosat samaradorligini belgilovchi asosiy metodologik masalalardan biri hisoblanadi. An'anaviy yondashuvlarda aholi farovonligi, odatda, daromad yoki iste'mol darajasi orqali baholanadi, biroq bunday bir o'lchovli mezonlar uy xo'jaliklarining real ijtimoiy holatini to'liq aks ettira olmaydi. Chunki ijtimoiy muhtojlik daromad yetishmovchiligi bilan bir qatorda sog'liq holati, ta'limdan foydalanish imkoniyati, bandlik sifati, uy-joy sharoiti, kommunal va ijtimoiy xizmatlardan foydalanish, mehnat bozorida zaiflik hamda moddiy mahrumlik kabi bir-biri bilan uzviy bog'liq omillar ta'sirida shakllanadi. Ayniqsa, norasmiy bandlik va deklaratsiya qilinmagan daromadlar mavjud bo'lgan sharoitda faqat pul daromadlariga asoslangan baholash ijtimoiy yordamga haqiqiy ehtiyoji mavjud bo'lgan oilalarni aniqlashda inklyuziya va eksklyuziya xatolarini yuzaga keltirishi mumkin. Shu nuqtai nazardan, bir nechta ijtimoiy-iqtisodiy deprivatsiyalarni yagona baholash tizimida umumlashtiradigan ko'p o'lchovli yondashuvlardan foydalanish ijtimoiy yordamlarning manzilligini oshirish, ehtiyojmand aholi guruhlarini chuqurroq segmentatsiya qilish va davlatning ijtimoiy himoyaga yo'naltirilgan moliyaviy resurslarini yanada asoslangan tarzda taqsimlash imkonini beradi. Shuning uchun ijtimoiy himoyaga muhtoj aholini aniqlashda ko'p o'lchovli baholash mezonlarini shakllantirish, ularning tarkibi va chegaraviy qiymatlarini aniqlash hamda milliy axborot bazalariga moslashtirish masalalari bugungi kunda alohida ilmiy-amaliy dolzarblilik kasb etadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili (Обзор литературы/Literature review).

Ijtimoiy himoyaga muhtoj aholini aniqlash va kambag'allikni ko'p o'lchovli baholash masalalari iqtisodiy adabiyotlarda farovonlikni faqat daromad bilan o'lchashning cheklanganligi nuqtai nazaridan keng tadqiq etilgan. A.Sen kambag'allik mohiyatini insonning iqtisodiy resurslari bilangina emas, balki uning real imkoniyatlari bilan bog'lab, "kambag'allikni shunchaki daromadning pastligi emas, balki asosiy imkoniyatlardan mahrumlik sifatida ko'rish lozim"[1] ligini ta'kidlaydi. Ushbu nazariy yondashuv ko'p o'lchovli kambag'allik konsepsiyasining shakllanishiga metodologik asos bo'ldi. F.Bourguignon va S.Chakravarty ham "kambag'allikni aholi jon boshiga daromad yoki iste'mol xarajatlarigagina tayanmasdan, ko'p o'lchovli tushuncha sifatida belgilash zarur"[2] ligini asoslab, har bir deprivatsiya yo'nalishi uchun alohida chegaraviy qiymat belgilashni taklif etadi. S.Alkire va J.Foster esa ushbu konsepsiyani amaliy o'lchash mexanizmiga aylantirib, shaxsning har bir o'lchovdagi mahrumligini va jami mahrumliklar sonini hisobga oluvchi ikki bosqichli chegaraviy yondashuvni ishlab chiqqan. Mualliflarning fikricha, "kambag'allar ular duch kelayotgan mahrumlik o'lchovlarini hisoblash orqali aniqlanadi"[3]. M.Ravallion esa kambag'allik chegarasini belgilashda oilalar tarkibi, hudud va vaqt bo'yicha turmush xarajatlaridagi farqlarni e'tiborga olish zarurligini ko'rsatib, "kambag'allik chegarasi minimal turmush darajasini belgilash bilan birga, turli guruhlar o'rtasidagi taqqoslash imkonini ham yaratishi kerak"[4] ligini qayd etadi. Ushbu tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy muhtojlikni aniqlashda daromad mezonini muhim bo'lsa-da, uning o'zi aholining real farovonligi va deprivatsiya darajasini to'liq ifodalash uchun yetarli emas.

MDH mamlakatlari tadqiqotlarida ham ko'p o'lchovli baholashning milliy sharoitlarga moslashtirilishi masalasiga alohida e'tibor qaratilmoqda.

E.Nazarbaeva, A.Pishnyak va N.Khalina Rossiya ma'lumotlari asosida MPI metodologiyasini sinab ko'rib, "ko'p o'lchovli kambag'allik indeksi kambag'al aholi duch keladigan daromaddan tashqari mahrumliklarni ham qamrab olishi"[5] ni ko'rsatadi. Ularning hisob-kitoblarida ko'p o'lchovli yondashuv an'anaviy monetar mezon aniqlamagan ayrim zaif guruhlarini, jumladan, keksa yoshdagilar va nogironligi bo'lgan shaxslarni ham ajratib ko'rsatgan. T. Maleva, E. Grishina va E. Tsatsura esa ijtimoiy siyosatning manzilliligini oshirish uchun "kambag'allikning turli namoyon bo'lish shakllarini kompleks va obyektiv baholashda turli yondashuvlarni birlashtirish zarur"[6] ligini ta'kidlaydi. Bu natijalar ko'p o'lchovli metodologiya yagona universal indikator emasligini, aksincha, uning tarkibi milliy ijtimoiy-iqtisodiy sharoit, ma'lumotlar mavjudligi va ijtimoiy siyosat maqsadlariga mos ravishda shakllantirilishi lozimligini ko'rsatadi.

O'zbekiston olimlarining tadqiqotlarida ham aholining ijtimoiy himoyaga muhtojligini aniqlashni komplekslashtirish va ijtimoiy dasturlar samaradorligini baholash masalalari tobora muhim o'rin egallamoqda. B.B. Baxtiyorov ijtimoiy himoya dasturlarining natijadorligini baholashda "ijtimoiy resurslardan foydalanish tejamkorligi va ijtimoiy dastur samaradorligi ko'rsatkichlarini umumlashtirish"[7] zarurligini ta'kidlaydi. Bu yondashuv ijtimoiy muhtojlikni aniqlash bilan uni moliyaviy ta'minlash natijalari o'rtasidagi bog'liqlikni kuchaytirishga xizmat qiladi. Sh. Toyirov esa O'zbekiston sharoitida kambag'allikni qisqartirish mexanizmlarini tahlil qilib, tadqiqotda "ko'p o'lchovli kambag'allik (MPI)"[8] ni mehnat bozori, bandlik va ijtimoiy himoya ko'rsatkichlari bilan birgalikda ko'rib chiqish zarurligini ilgari suradi. Umuman, o'rganilgan adabiyotlar daromadga asoslangan bir o'lchovli mezonlarni inkor etmasdan, ularni sog'liq, ta'lim, bandlik, uy-joy, moddiy mahrumlik va ijtimoiy xizmatlardan foydalanish kabi ko'rsatkichlar bilan to'ldirish zarurligini ko'rsatadi. Biroq O'zbekiston sharoitida aynan qaysi o'lchovlar va chegaraviy mezonlar ijtimoiy himoyaga muhtoj aholini eng aniq identifikatsiya qilishi, indikatorlarning vaznlari qanday belgilanishi hamda ko'p o'lchovli baholash natijalari ijtimoiy yordam tayinlash tizimi bilan qanday integratsiya qilinishi masalalari qo'shimcha tadqiqotni talab qiladi.

Tadqiqotni amalga oshirishda foydalanilgan usullar (Методы /Methods).

Tadqiqotda ijtimoiy himoyaga muhtoj aholini aniqlashda ko'p o'lchovli baholash usullaridan foydalanish imkoniyatlarini o'rganish uchun qiyosiy tahlil, tizimli yondashuv, guruhlash va umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Metodologik asos sifatida daromadga asoslangan bir o'lchovli baholash bilan ko'p o'lchovli kambag'allik yondashuvi o'zaro taqqoslanib, sog'liq, ta'lim, bandlik, uy-joy sharoiti, moddiy ta'minlanganlik va ijtimoiy xizmatlardan foydalanish kabi deprivatsiya yo'nalishlarining ijtimoiy muhtojlikni aniqlashdagi ahamiyati tahlil qilindi. Shuningdek, xalqaro amaliyotda qo'llanilayotgan ko'p o'lchovli baholash tamoyillari O'zbekiston sharoitiga moslashtirish nuqtai nazaridan baholanib, indikatorlarni tanlash, ularning chegaraviy mezonlarini belgilash hamda natijalarni ijtimoiy yordamlarni manzilli taqsimlash tizimiga integratsiya qilish bo'yicha ilmiy xulosalar shakllantirildi.

Tahlil va natijalarlar (Анализ и результаты/Analysis and results).

Ijtimoiy himoyaga muhtoj aholini aniqlash amaliyotining qiyosiy tahlili baholash usullarini shartli ravishda bir o'lchovli va ko'p o'lchovli yondashuvlarga ajratish mumkinligini ko'rsatadi. Bir o'lchovli yondashuvlarda uy xo'jaligining farovonligi, asosan, daromad, iste'mol xarajatlari yoki belgilangan minimal chegaraga nisbatan baholanadi. Ko'p o'lchovli baholash esa ijtimoiy muhtojlikni bir nechta o'zaro bog'liq deprivatsiyalar majmui sifatida ko'rib, daromad yetishmovchiligi bilan bir qatorda sog'liq, ta'lim, yashash sharoiti va boshqa ijtimoiy cheklovlarini ham qamrab oladi. Tadqiqot materiallarida ham bir o'lchovli baholash daromad, xarajat va kaloriyali iste'mol mezonlari orqali, ko'p

o'lchovli yondashuv esa deprivatsiya hamda ko'p o'lchovli kambag'allik indeksi orqali ifodalangan.

1-jadval

Ijtimoiy himoyaga muhtoj aholini aniqlashda bir va ko'p o'lchovli baholash usullarining qiyosiy tavsifi¹

Baholash yondashuvi	Asosiy mezon	Baholash ko'rsatkichlari	Afzalligi	Asosiy cheklovi
Bir o'lchovli – daromad	Pul daromadlari	Mutlaq kambag'allik chegarasi, yashash minimumi, median daromadga nisbatan nisbat	Hisoblash sodda va tushunarli	Yashirin va norasmiy daromadlarni aniqlash qiyin
Bir o'lchovli – xarajat	Uy xo'jaligi xarajatlari	Asosiy ehtiyojlar uchun xarajatlilar, yashash minimumi	Iste'mol imkoniyatlarini daromadga nisbatan yaxshiroq ifodalashi mumkin	Ma'lumotlarni yig'ish ko'p vaqt va xarajat talab qiladi
Bir o'lchovli – iste'mol	Oziq-ovqat iste'moli	Minimal kaloriyali iste'mol normasi	Eng minimal moddiy ehtiyojni aniqlash imkonini beradi	Ijtimoiy muhtojlikning daromaddan tashqari tomonlarini hisobga olmaydi
Ko'p o'lchovli – deprivatsiya	Bir nechta ijtimoiy cheklovlar	Moddiy mahrumlik, xizmatlardan foydalanish, turmush sharoiti	Muhtojlikning turli shakllarini birgalikda baholaydi	Ko'p turdagi ishonchli ma'lumot talab etadi
Ko'p o'lchovli – MPI	Deprivatsiyalar kombinatsiyasi	Sog'liq, ta'lim, yashash sharoiti va boshqa indikatorlar	Muhtojlikning chuqurligi va tarkibini aniqlash imkonini beradi	Indikator, vazn va chegaraviy qiymatlar ni asoslash zarur

1-jadval natijalari bir o'lchovli usullar ijtimoiy himoya tizimi uchun zarur bo'lgan dastlabki saralashni ta'minlashi mumkinligini, biroq ehtiyojmandlikning barcha shakllarini aniqlash uchun yetarli emasligini ko'rsatadi. Masalan, daromadi kambag'allik chegarasidan yuqori bo'lgan oila sog'liq bilan bog'liq katta xarajatlilar, nogironlik, uy-joy sharoitining yomonligi yoki mehnat bozoriga kirish imkoniyatining cheklanganligi tufayli yuqori darajadagi ijtimoiy zaiflikka ega bo'lishi mumkin. Shu jihatdan ko'p o'lchovli baholash monetar kambag'allikni inkor etmaydi, aksincha, uni bevosita kuzatiladigan ijtimoiy deprivatsiyalar bilan to'ldiradi. UNDP va OPHI tomonidan qo'llaniladigan global MPI metodologiyasi ham kambag'allikni sog'liq, ta'lim va yashash standartlari bo'yicha bir vaqtning o'zida yuzaga keladigan mahrumliklar asosida baholaydi.

¹ Tadqiqot materiallari asosida muallif tomonidan tizimlashtirilgan

Mazkur yondashuvni O'zbekiston sharoitiga moslashtirish zarurati ayniqsa muhim. 2023-yil uchun ishlab chiqilgan O'zbekiston pilot ko'p o'lchovli kambag'allik indeksida global MPI strukturasi aynan takrorlanishi emas, balki milliy sharoitga mos o'lchovlar tanlangan. Pilot modelda asosiy infratuzilma va yashash sharoiti, sog'liq va ijtimoiy kapital, moliyaviy inklyuziya hamda bandlik kabi yo'nalishlar qo'llanilgan. Bu holat ko'p o'lchovli indeksning tarkibi universal bo'lishi shart emasligini, balki mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy xususiyatlari va siyosiy maqsadlariga moslashtirilishi mumkinligini ko'rsatadi.

2-jadval

O'zbekistonda ijtimoiy himoyaga muhtoj aholini ko'p o'lchovli baholashning taklif etilayotgan yo'nalishlari²

Baholash o'lchovi	Taklif etilayotgan indikatorlar	Ijtimoiy muhtojlikni ifodalash mazmuni	Axborot manbai
Daromad va moddiy ta'minlanganlik	Aholi jon boshiga daromad, iste'mol xarajatlari, asosiy aktivlar mavjudligi	Uy xo'jaligining iqtisodiy imkoniyatlarini aniqlaydi	Soliq, statistika va ijtimoiy reyestr ma'lumotlari
Bandlik va mehnat bozori	Bandlik holati, ishsizlik, norasmiy bandlik, barqaror daromad manbai	Mehnat bozoridagi iqtisodiy zaiflikni aks ettiradi	Bandlik va mehnat organlari ma'lumotlari
Sog'liq	Nogironlik, surunkali kasallik, tibbiy xizmatlardan foydalanish imkoniyati	Sog'liq bilan bog'liq doimiy xarajat va cheklovlarni aniqlaydi	Sog'liqni saqlash axborot tizimlari
Ta'lim va inson kapitali	Ta'lim darajasi, bolalarning ta'lim bilan qamrovi, kasbiy ko'nikmalar	Kelajakdagi iqtisodiy imkoniyatlarning cheklanganligini baholaydi	Ta'lim va kasbiy tayyorgarlik bazalari
Uy-joy va asosiy infratuzilma	Uy-joy sharoiti, ichimlik suvi, sanitariya, elektr energiyasi, isitish	Turmush standartlaridagi deprivatsiyani aniqlaydi	Kadastr, kommunal va hududiy ma'lumotlar
Moliyaviy inklyuziya	Bank hisobvarag'i, kredit va jamg'arma imkoniyati, moliyaviy xizmatlardan foydalanish	Uy xo'jaligining moliyaviy barqarorligini ifodalaydi	Bank va moliyaviy xizmatlar statistikasi
Ijtimoiy zaiflik	Boquvchisini yo'qotganlik, yolg'iz keksalik, nogironligi bo'lgan oila a'zolari, qarovga muhtoj shaxslar	Daromaddan tashqari ijtimoiy xavflarni aniqlaydi	Ijtimoiy himoya axborot tizimi

2-jadvalda taklif qilinayotgan tizimning muhim jihati shundaki, ijtimoiy muhtojlikni aniqlash alohida ko'rsatkichlarning oddiy yig'indisiga emas, balki bir vaqtning o'zida yuzaga kelayotgan deprivatsiyalar kombinatsiyasiga asoslanadi. Masalan, faqat kam daromadga ega bo'lish va bir vaqtning o'zida kam daromad, ishsizlik, nogironlik hamda uy-joy bilan bog'liq muammolarga duch kelish ijtimoiy himoya nuqtai nazaridan bir xil holat emas. Ko'p o'lchovli metodologiya aynan mana shu farqni aniqlash va yordamning turini uy xo'jaligining

real ehtiyojiga moslashtirish imkonini beradi. Alkire–Foster metodining afzalligi ham kambag'al aholining ulushi bilan birga ular duch kelayotgan deprivatsiyalar intensivligini hisoblash imkoniyatida namoyon bo'ladi.

Biroq ko'p o'lchovli baholashning joriy etilishi avtomatik ravishda yuqori manzillilikni ta'minlamaydi. Uning natijadorligi indikatorlarning to'g'ri tanlanishi, deprivatsiya chegaralarining ilmiy asoslanishi, ma'lumotlarning muntazam yangilanib borishi va turli davlat axborot tizimlari o'rtasidagi integratsiya darajasiga bog'liq. Xalqaro tajriba targeting tizimlarida inklyuziya va eksklyuziya xatolarini butunlay bartaraf etish deyarli mumkin emasligini ko'rsatadi; hatto Proxy Means Testing kabi statistik yondashuvlarda ham ma'lumot sifati va model spetsifikatsiyasi sababli xatolar saqlanib qoladi. Shu sababli O'zbekiston sharoitida ko'p o'lchovli baholashni ijtimoiy yordam tayinlashning yagona mexanizmi sifatida emas, balki daromad mezonini, ma'muriy ma'lumotlar va ehtiyojni individual baholash bilan integratsiyalashgan tizim sifatida qo'llash maqsadga muvofiqdir. Bunday yondashuv ijtimoiy yordam oluvchilarni aniqlash aniqligini oshirish bilan birga, yordamning shakli va hajmini uy xo'jaligining ustuvor deprivatsiyalariga moslashtirish imkonini ham kengaytiradi.

Xulosa va takliflar (Выводы и предложения/Conclusion).

Tadqiqot natijalari ijtimoiy himoyaga muhtoj aholini aniqlashda faqat daromad yoki iste'mol ko'rsatkichlariga asoslangan bir o'lchovli yondashuvlar uy xo'jaliklarining real ijtimoiy-iqtisodiy holatini to'liq aks ettira olmasligini ko'rsatdi. Bunday yondashuvlar iqtisodiy resurslar yetishmovchiligini aniqlashda muhim bo'lsa-da, sog'liq bilan bog'liq cheklovlar, ta'lim imkoniyatlari, bandlikning barqarorligi, uy-joy sharoiti, moliyaviy xizmatlardan foydalanish darajasi va boshqa ijtimoiy deprivatsiyalarni yetarlicha hisobga olmaydi. Shu sababli ko'p o'lchovli baholash usuli ijtimoiy muhtojlikning murakkab va ko'p qatlamli tabiatini aniqroq ochib beruvchi metodologik vosita sifatida ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, bir uy xo'jaligida bir vaqtning o'zida bir nechta deprivatsiyalarning jamlanishi ijtimoiy zaiflikning chuqurligini sezilarli oshirishi mumkin. Ko'p o'lchovli yondashuv aynan shu holatni aniqlashga, ehtiyojmand aholining nafaqat sonini, balki ularning qaysi yo'nalishlarda va qay darajada mahrumlikka duch kelayotganini ham baholashga imkon beradi. Natijada ijtimoiy yordamlarni faqat naqd pul ko'rinishida emas, balki tibbiy xizmat, kasbiy tayyorgarlik, bandlikni qo'llab-quvvatlash, uy-joy sharoitini yaxshilash yoki boshqa individual ehtiyojlarga mos shakllarda yo'naltirish imkoniyati paydo bo'ladi. Biroq mazkur yondashuvning samaradorligi indikatorlarning ilmiy asoslangan holda tanlanishi, ularning vaznlari va deprivatsiya chegaralarining to'g'ri belgilanishi, ma'lumotlarning sifatli va muntazam yangilanib borishi hamda turli davlat organlari axborot bazalarining integratsiya darajasiga bevosita bog'liq. Shu sababli ko'p o'lchovli baholashni mavjud daromadga asoslangan mezonlarni butunlay almashtiruvchi usul sifatida emas, balki ularni to'ldiruvchi, tekshiruvchi va ijtimoiy yordamlarning manzilliligini oshiruvchi kompleks mexanizm sifatida qo'llash ilmiy jihatdan asosli hisoblanadi.

O'zbekiston sharoitida ijtimoiy himoyaga muhtoj aholini aniqlash tizimini takomillashtirish uchun bir qator amaliy va metodologik choralarni amalga oshirish maqsadga muvofiq. Birinchidan, milliy ijtimoiy-iqtisodiy sharoitdan kelib chiqib, daromad va moddiy ta'minlanganlik, sog'liq, ta'lim, bandlik, uy-joy va infratuzilma, moliyaviy inklyuziya hamda ijtimoiy zaiflik yo'nalishlarini qamrab oluvchi ko'p o'lchovli indikatorlar tizimini shakllantirish zarur. Ikkinchidan, har bir indikatorning deprivatsiya chegarasi va vaznini belgilashda statistik tahlil, ekspert baholash, hududiy tafovutlar hamda uy xo'jaliklarining real turmush sharoitlarini hisobga olish lozim. Uchinchidan, ijtimoiy reyestr, soliq, bandlik, sog'liqni saqlash, ta'lim, kadastr va boshqa ma'muriy ma'lumotlar bazalarini yagona axborot platformasi doirasida integratsiya qilish orqali baholash jarayonining aniqligi va tezkorligini oshirish mumkin. To'rtinchidan, ko'p o'lchovli baholash natijalarini muntazam qayta ko'rib chiqish, inklyuziya va eksklyuziya xatolarini monitoring qilish hamda indikatorlar tarkibini ijtimoiy-iqtisodiy sharoitdagi o'zgarishlarga mos ravishda yangilab borish zarur. Beshinchidan, mazkur baholash natijalarini faqat

² Muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

benefitsiarlarni saralash vositasi sifatida emas, balki ijtimoiy yordamlarning turi, hajmi va davomiyligini belgilashda ham qo'llash maqsadga muvofiq. Shu tariqa, O'zbekistonda ko'p o'lchovli baholash tizimini bosqichma-bosqich joriy etish ijtimoiy himoya siyosatining

manzilliligi, adolatligi va natijadorligini oshirish, davlat resurslarini ehtiyojmand qatlamlar foydasiga yanada samarali taqsimlash hamda aholining ijtimoiy zaifligini chuqurroq baholash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar (Литературы/ References):

1. Sen, A. (1999). Development as freedom. New York: Alfred A. Knopf.
2. Bourguignon, F., & Chakravarty, S. R. (2003). The measurement of multidimensional poverty. The Journal of Economic Inequality, 1(1), 25–49.
3. Alkire, S., & Foster, J. (2011). Counting and multidimensional poverty measurement. Journal of Public Economics, 95(7–8), 476–487.
4. Ravallion, M. (1998). Poverty lines in theory and practice. Living Standards Measurement Study Working Paper No. 133.
5. Nazarbaeva, E. A., Pishnyak, A. I., & Khalina, N. V. (2022). Multidimensional poverty: Methodology and calculations on Russian data. Russian Journal of Economics, 8(4), 352–380.
6. Maleva, T., Grishina, E., & Tsatsura, E. (2019). Sotsialnaya politika v dolgosrochnoy perspektive: mnogomernaya bednost i effektivnaya adresnost.
7. Baxtiyorov, B. B. (2019). Aholini ijtimoiy himoya qilish tizimining ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmi samaradorligini baholashning metodologik asoslarini takomillashtirish yo'nalishlari. Iqtisod va moliya, 3(123), 41–43.
8. Toyirov, Sh. (2025). Ways to improve the mechanism for reducing poverty in Uzbekistan. Advanced Economy and Pedagogical Technologies, VI, 475–481.